

Öğretmenlere Karşı Yapılan Zorbalıklara İlişkin Öğretmen Görüşleri

Teachers' Opinions on Bullying Against Teachers

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlere karşı yapılan zorbalıklara ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemektir. Araştırma, nitel araştırma çerçevesinde olgu bilim deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örneklem anlayışı çerçevesinde kolay ulaşılabılır örnekleme tekniği ile belirlenen katılımcılar, Tokat İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullarda görev yapan 10 öğretmenden oluşmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmacılar analizler sonucunda katılımcıların zorbalık kavramına ilişkin tanımlarını; 1.Psikolojik- fiziksel şiddet, 2. Baskı, 3. Kişiliğini yok sayma ve 4. Kötü davranışlara maruz bırakılma şeklinde sıralamışlardır. Ayrıca katılımcılar öğretmenlere karşı yapılan zorbalıkları; 1. Mobbing, 2. Veli dayatmaları, 3.Saygısızlık, 4. Baskı ve 5. Yalnız bırakılma olarak sıralamışlardır. Son olarak katılımcılar, zorbalığın sebeplerine ilişkin 1. Öğretmenlik mesleğinin itibarsızlaştırılması, 2. Okul yönetimi, 3. Veli tutumları, 4. Psikolojik sıkıntılar ve 5. Ekonomik zorluklar ile zorbalığın üstesinden gelmek için yapılması gerekenleri 1. Meslek itibarı kazandırma, 2. Bakanlık çalışmaları, 3.Eğitim verilmesi, 4. Disiplin yönetmeliğinin değişimi ve 5. Psikolojik destek şeklinde belirtmişlerdir. Yukarıdaki bulgular doğrultusunda araştırmacılar öğretmenlerin çeşitli zorbalıklara maruz kaldığını tespit etmişler, tespit edilen bu zorbalıkların ivedilikle çözüme kavuşturulması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Anahtar Sözcükler: Zorbalık, Öğretmenlere Karşı Zorbalık, Öğretmen Görüşleri.

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the opinions of teachers about bullying against teachers. The research was carried out using the case science pattern within the framework of qualitative research. The participants, determined by the easily accessible sampling technique within the framework of the purposeful sampling approach, consist of 10 teachers working in schools affiliated to the Tokat Provincial Directorate of National Education. The data were obtained using a semi-structured interview form. The obtained data were analyzed using descriptive analysis. As a result of the analysis, the researchers defined the participants' definitions of the concept of bullying; 1.Psychological- physical violence, 2. Edition, 3rd. Don't ignore your personality, and 4. They have listed it as being exposed to bad behavior. In addition, the participants reported bullying against teachers; 1. Mobbing, 2. Parental impositions, 3.Disrespect, 4. Edition, and 5. They are classified as being left alone. Finally, the participants discussed the reasons for bullying in the 1. Discrediting the teaching profession, 2. School administration, 3. Parent attitudes, 4. Psychological problems and 5. What needs to be done to overcome bullying with economic difficulties 1. Gaining professional reputation, 2. Ministerial studies, 3.Providing education, 4. Amendment of the disciplinary regulations and 5. They have indicated it in the form of psychological support. In accordance with the above findings, the researcher determined that teachers were subjected to various bullying practices and concluded that these bullying behaviors should be resolved urgently.

Keywords: Bullying, Bullying Against Teachers, Teacher Opinions

GİRİŞ

Eğitimin geçmişi insanlık tarihiyle birlikte başlar. İnsanoğlunun var olmasıyla birlikte, her alanda birtakım gereksinimler ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimleri karşılamak içinse öğrenmek temel amaç olmuştur. Ardından öğrendiklerini paylaşma, eğitimi sistemli bir hale getirmiştir. Süreç içerisinde meydana gelen sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler eğitimin boyutlarını da değiştirmiştir. Eğitim anlayışı, eğitim veren kişiler, eğitim alınan yerlerin hepsinde köklü değişimlere gidildi. Alanında uzman insanların eğitim faaliyetlerini yürüttükleri temel yerler okullardır. Biehlar'a (1999) göre okul bir grup tarafından daha önce belirlenip birleştirilmiş eğitim öğretim programlarıyla, insanlara güzel davranışlar edindiren, kötü davranışları ise ortadan kaldıran toplumsal yapılardır. TDK'ye (2022) göre okul ise çocuğun okuyup yazma öğretiminden başlayarak, yüksek düzeyde aldığı eğitime kadar öğretimin yapıldığı, kültürel, sanatsal, bilimsel bilgi çeşitliliğinin verildiği yerlerdir.

Okullar sosyal ortamlardır. Okulda öğrenci, öğretmen ve yöneticiler devamlı etkileşim halindedirler. Bu etkileşim hali ise en verimli halini insanların kendilerini güvende hissettikleri durumlarda gerçekleşmektedir. Okullarda öğrenmelerin gerçekleşmesi, istendik davranışların oluşturulması, eğitim açısından hedeflerin gerçekleştirilmesi için temel koşul, okul bileşenleri olan öğretmen, öğrenci ve yöneticilerin kendilerini özgür, güvende ve rahat

Banu Çiçek Büyük¹
Adem Bayar²

How to Cite This Article

Büyük, B. Ç. & Bayar, A. (2023).
“Öğretmenlere Karşı Yapılan Zorbalıklara İlişkin Öğretmen Görüşleri”, International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:8, Issue:48; pp:2561-2569. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.68734>

Arrival: 05 February 2023

Published: 30 April 2023

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğretmen, MEB ,Tokat, Türkiye

² Prof.Dr.,Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Amasya, Türkiye

hissedecekleri bir eğitim ortamı oluşturmaktır (Güven ve Dönmez 2002). Okul paydaşlarının kendini güvende hissettikleri yer ve durumda, öğretimde en yüksek seviyeye ulaşır. Ancak bunun tersi durumları yaşamakta mümkündür.

Zaman zaman okulda eğitim-öğretim faaliyetleri için uygun ortamların oluşturulmasını engelleyen sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar öğrenci, öğretmen, yönetici ya da veli kaynaklı olabilmektedir. Yaşanan bu problem durumları insanların kendilerini güvende hissetmelerini engellediği gibi özgürlük duygularını da elinden alır. Birçok araştırmacı, öğrenme ve öğretme etkinliklerinin verimli olabilmesi için öğrenci ve okul personelinin kendilerini güvende hissetmeleri gerektiği üzerinde durmuştur (Florida State Department of Education, 2002; Güven, 2002; Işık, 2004; Lewis-Palmer, 1999; Miller, 2003; Planty ve DeVoe, 2005; Prothrow-Stith ve Quaday, 1995; Stephens, 1995).

Son yıllarda yazılı ve görsel basında okullarda yaşanan olumsuz durumlar, öğretmenlere karşı yapılan zorbalıklar haberlere sıkça konu olmuştur. Örneğin; "Hürriyet.com.tr" internet kaynağından 5 Ocak 2018 tarihli sitesinde "Öğretmenlerin yarısı siber zorbalık mağduru" konulu haberde öğretmenlerin büyük çoğunluğunun zorbalıkla baş etmekte olduğunu özellikle bayan öğretmenlerin yüz yüze zorbalıklar yaşadıkları, erkek öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ise siber zorbalıkla baş etmek zorunda kaldıklarından söz edilmiştir. Yaşanan olumsuzluklar öğretmenleri tedirgin etmekle birlikte öğretmen ailelerini de oldukça üzmüştür. Toplum tarafından da saygı duyulan, insan yetiştirmenin temel amaç olduğu öğretmenlik mesleği ile zorbalık kavramlarının yan yana gelmesi oldukça üzücüdür. Bu bağlamda ilgili çalışma öğretmenlerle ilgili güncel bir soruna dikkat çekme açısından önem arz etmektedir.

LİTERATÜR TARAMASI

Bu başlık altında sırasıyla zorbalık kavramı, eğitimde zorbalık, zorbalığın nedenleri ve zorbalığın çözümü konularına değinilmiştir.

Zorbalık Kavramı

Zorbalık kelimesi günümüzde sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Literatür taramasına bakıldığında bu kavramın çeşitli tanımları olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili ilk bilimsel çalışmaları yapan kişi Olweus' tur (Olweus, 1978). Olweus'a (1999) göre zorbalık, karşımızdaki insana saldırganlık barındıran bir davranıştır. Bireyler arasında güç bakımından farklılıklar olan ilişkiler de gözlemlenir. Kurbanı psikolojik olarak yıpratıp, sıkıntı ve zarar vermeye yönelmekle birlikte, çeşitli zaman aralıklarında da tekrarlanır. Besag'e (1989) göre zorbalık, gücü elinde barındıran bireylerin, çıkarlarını gözetmek için kendinden daha güçsüz ve savunmasız bulunduğu bireyleri fiziksel, psikolojik, sözel vb. olarak acı çektirmesi olarak tanımlanmıştır.

Zorbalık, bir birey ya da grup tarafından gerçekleştirilen, kendini koruma bakımından güçsüz olan kişiyi birçok yönden olumsuz etkileyen, çeşitli zamanlarda tekrarlanan ve süreklilik arz eden bir şiddet türüdür (Roland, 1989). Zorbalık, zorba ile kurban arasında gerçekleşen, zorbanın kurbanı bilerek, isteyerek baskı altına alması, kurbanın yoğun bir şekilde yıpratılması ile sonuçlanan, zorbanın ise bu durumdan haz aldığı, uzun süreli bir saldırganlık durumudur (Fitzgerald, 1999). Yazılan tanımlar ışığında zorbalık, kurbanı bilinçli ve isteyerek zarar veren, onu fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden etkileyen, belirli zaman aralıklarınca tekrarlanan, bireysel ya da grup halinde zarar verme davranışıdır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere burada kurban, zorbalığa maruz kalan kişi, zorba ise bu davranışları gerçekleştiren kişidir.

Zorbalık kavramı günümüzde farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu kavramlar fiziksel zorbalık, sözel zorbalık ve dolaylı zorbalıktır. Fiziksel zorbalık, kurbanı dövme, tokat atma, itme gibi içerisinde fiziksel güç barındıran zorbalıklardır. Sözel zorbalık, küfür etme, dalga geçme ve alay etme gibi kurbanın öz saygısını rencide edici davranış biçimidir. Dolaylı zorbalık ise kurbanı dışlama, hakkında doğru olmayan olaylar anlatma, dedikodu yapma ve kurbanın ilişkilerini bozma gibi kişiyi dolaylı yönden yıpratma davranışıdır (Nansel ve diğ. 2001; Wolke ve diğ., 2000; Woods ve diğ., 2007).

Yapılan literatür taramasında görülmüştür ki genelde "akran zorbalığı" kavramı üzerinde durulmuştur. Okullarımızda artan bu davranış büyük öğrencilerin ya da bir öğrencinin başka bir öğrenciye yaptığı zorbalıktır. Ancak burada üzerinde daha az durulan konu öğretmenlere karşı yapılan zorbalıklardır. Okul paydaşlarından biri olan öğretmenlerde zaman zaman bu davranışlara maruz kalmaktadır.

Eğitimde Zorbalık Kavramı

Eğitim ve zorbalık konusunu yan yana getirmek oldukça zordur. İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanın sosyalleştiği her alanda da bu tarz davranış gösteren bireylerle karşılaşmak muhtemeldir. Okul ortamları ise bu davranışların sıklıkla karşılaşıldığı yerlerdendir. Sürekli gelişen ve değişen toplumsal olaylara karşı eğitim sistemimiz, kendi içerisinde zorbalık davranışı potansiyeline sahiptir (Tezcan, 1996). Bu potansiyel öğrenciler arasında gözlemlenebildiği gibi öğretmenler arasında da ortaya çıkabilmektedir.

İlkokullarda kavga etme, kötü sözler söyleme gibi fiziksel ve sözel zorbalıklar, ortaokullarda ötekileştirme, küçük görme ve mala zarar verme gibi sözel ve dolaylı zorbalıklar, liselerde ise çeteleşme, kontrolsüz öfke, madde kullandırma ve dışlama gibi fiziksel, sözel ve dolaylı zorbalıklar görülebilmektedir.

Okullarda görülen zorbalık olayları eğitim öğretim faaliyetlerini, bireyin ruhsal durumunu, ruhsal gelişimini olumsuz yönde etkilemesi nedeni ile üzerinde durulması gereken bir konudur (Terzi, 2007). Zorbalığa maruz kalan birey içine kapanacak, okula gitmek istemeyecek, akademik başarısında düşmeler yaşanabilecektir.

Zorbalığın Nedenleri

Zorbalığın çok çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepleri sıralandığında ilk olarak kişinin kişisel eğilimi, şiddet konusunda baskınsa bu tarz davranışlar göstermesi olasıdır. Ayrıca kişinin erken yaşlarda saldırganlık olaylarına karışması, ailesiyle bağlarının zayıf olması ve aileden olumsuz davranışlar görmesi zorbanın karşısındaki kurbanı şiddet göstermesine sebep olacaktır. Fitzgerald'a (1999; akt., Ayaş, 2008) göre, çocuğun aile ilişkilerinin güçsüz olması, ailenin çocuğu sevgisiz ve ilgisiz bırakması, çocuğun diğer insanlara karşı olumsuz tutum ve davranış takınmasına neden olmaktadır.

Zorbalık davranışının çevresel boyutlarına göz atıldığında düşük sosyo-ekonomik çevrelerde yaşayan insanların, özellikle eğitim seviyelerinin az olduğu bölgelerde zorbalık davranışlarına daha çok başvurulduğu görülmüştür. Zorbalık, saldırganlık ve şiddet kesinlikle eğitimsizliğin bir göstergesidir (Buluç, 2005). Bu yerlerde sosyal iletişimin azlığı, sık sık ailelerin karıştığı olayların yaşanması, ekonomik bunalımların fazlalığı bunların sebepleri arasında gösterilebilir (Buluç, 2005).

Zorbalık davranışlarıyla yoğrulan birey, okul hayatına başladığında burada da zorbalık davranışlarını devam ettirecektir. Ülkemizde de konu ile ilgili yapılan çalışmalarda yurtdışına benzer şekilde %35 oranında zorbalık yapma bulgusuna veya zorbalığa maruz kalma bulgusuna rastlanmaktadır (Pişkin, 2006). Zorbalık davranışları gösteren öğrencinin akademik başarısının düşüklüğü, okula karşı aidiyet duygusunun azlığı, okulun çevresel olarak alanının kötü bir yerde bulunması okulda zorbalık davranışının var olmasına ve çoğalmasına sebep olmaktadır.

Zorbalığın Çözümü

Zorbalık kavramını çözüme ulaştırmanın en etkili yolu öncelikle zorbalık davranışlarının ne olduğunun tespit edilip, bu davranışları uygulayan bireylerin ortaya çıkarılmasıdır. Zorbalıkla ilgili olarak okulda ve okul dışında neler yapıldığı, ne önlemler alındığı konusu ele alınıp, konu ile ilgili algılar belirlenmelidir.

Zorbalığın temelinde iletişimsiz yer alır, yani zorbalık bireyler arasındaki iletişimsizlikten kaynaklanan bir sorundur. Bu sebeple öncelikle bireyler arasında iletişime büyük önem verilmelidir. Silman (2007), öğretmen ve öğrenciler arasında iletişimin kuvvetli olması durumunda hedef ve beklentilerin daha kolay gerçekleştirileceğini savunmuştur.

Zorbalık davranışında karşıdaki bireye zarar verip, onu incitmek temel amaçtır. Bu sebeple zorba olan kişiye empatik davranışlar sergilemesi önerilmektedir. Başka bir söyleyişle empatinin, güç içerikli konuları yok etmekte oldukça etkili olduğu düşünülmektedir (Wong ve diğ., 2014).

Zorbalığın çözüm yollarından bir diğeri de bireylere öfke kontrolü becerisi edindirmektir. Öfke davranışını sergilemek zorba bireyin en çok başvurduğu yöntemlerden birisidir. Den Hamer ve Konjin (2016) tarafından yapılan çalışmalarda öfke kontrolü becerisini kazanan bireylerin daha az şekilde zorba davranışlar sergilediği görülmüştür.

Zorbalığa maruz kalan bireyler iletişimi etkin şekilde kullandıkları halde zorbalık hala devam ediyorsa yetkili merciler durumdan haberdar edilmelidir. Yetkili mercilerde başvuru yapıldıktan sonra caydırıcı birtakım önlemler alınmalıdır.

ARAŞTIRMANIN AMACI ve ARAŞTIRMA SORULARI

Araştırmanın amacı, öğretmenlere karşı yapılan zorbalıklara ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

- ✓ Zorbalık kavramının tanımı nedir?
- ✓ Öğretmenlere karşı yapılan zorbalığın nedenleri nelerdir?
- ✓ Öğretmenlere karşı yapılan zorbalığın çözümüne ilişkin neler yapılabilir?

YÖNTEM

Bu başlık altında araştırmanın yöntemi ve araştırma deseni, çalışma grubu, verilerin toplanması ve analizi ile araştırmacıların rolü başlıklarına değinilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi ve Araştırma Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma kullanılarak yapılmıştır. Özdemir (2010), nitel araştırma bireyin kendi ile ilgili bilinmeyenlerini çözüme kavuşturması, ayrıca toplumdaki bireylerin kendi özverileriyle şekillendirdiği toplumsal sistemlerin özünü keşfetmek amacıyla oluşturduğu bilgi üretme yöntemi olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda öğretmenlere karşı yapılan zorbalık davranışını araştırmak için nitel araştırma yapılmasına karar verilmiştir.

Bu çalışma nitel araştırma desenlerinden biri olan olgu bilim deseni çerçevesinde düzenlenmiştir. Olgu bilim, yaşanan tecrübeleri değerlendiren bir yöntemdir (Jasper, 1994; Miller, 2003). Bu desen de deneyimler ve tecrübeler yorumlanarak açıklanır. Olgu bilim deseninin amacı, sonucun altında var olan ortak anlamları yeniden bulmak için katılımcıların tecrübe ettiği her türlü durum ve olayı tanımlamaktır. Bu husus doğrultusunda olgu bilim, bilgi, beceri ve tavırların deneyimlenmesi ve kavranmasına sebebiyet verir (Oiler, 1982'den; akt. Baker ve ark., 1992).

Çalışma Grubu

Amaçlı örneklem anlayışı çerçevesinde kolay ulaşılabılır örnekleme tekniği ile belirlenen katılımcılar çalışma grubunu oluşturmuşlardır. "Amaçlı örneklem anlayışı" örnekleme grubunun belirli bir kaliteye sahip olmasının amaçlandığı bir yöntemdir (<https://www.questionpro.com>). Bu sebeple amaçlı örneklem yöntemiyle hata payı da daha az olmaktadır. "Kolay ulaşılabılır örnekleme" tekniği ise araştırmacıların amaçladığı evrenden örneklemini yaparken eriştiği en güç ve zor olmayan parçalara yönelmesidir (Patton, 2005). Kolay ulaşılabılır örnekleme bu özellikleriyle araştırmalara hız ve pratiklik kazandırır.

Çalışma grubu, 2021-2022 eğitim öğretim yılında Tokat ili Merkez ilçesinde görev yapan 10 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmanın objektifliği bakımından, katılımcı öğretmenlerin kimlikleri gizli tutulmuş ve katılımcılar Ört1, Ört2, Ört3, Ört4, Ört5, Ört6, Ört7, Ört8, Ört9 ve Ört10 şeklinde kodlanmıştır. Katılımcı öğretmenlere ait demografik bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Ait Demografik Özellikler

	Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	Çalışma Yılı	Branş
Ört1	Lisansüstü	Kadın	4 Yıl	Türkçe
Ört2	Lisansüstü	Kadın	4 Yıl	Türkçe
Ört3	Lisansüstü	Erkek	5 Yıl	Sınıf
Ört4	Lisans	Kadın	7 Yıl	Okulöncesi
Ört5	Lisans	Kadın	9 Yıl	Edebiyat
Ört6	Lisans	Kadın	15 Yıl	Edebiyat
Ört7	Lisans	Erkek	15 Yıl	Edebiyat
Ört8	Lisans	Erkek	17 Yıl	Sosyal Bilgiler
Ört9	Lisans	Erkek	19 Yıl	Tarih
Ört10	Lisans	Kadın	23 Yıl	Tarih

Tablo 1'de ki veriler incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin %70'i lisans mezunu, %30'u ise yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların %40'ının erkek, %60'ının kadın olduğu görülmektedir. Öğretmenler çalışma yılları açısından değerlendirildiğinde öğretmenlerin 4 ile 23 yıl aralığında öğretmenlik yaptıkları görülmektedir. Katılımcıların %10'u Okul öncesi, %10'u sınıf, %10'u Sosyal Bilgiler, %20'u Türkçe, %20'si Tarih, %30'u Edebiyat öğretmenidir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Yapılan araştırmada verileri toplamak için, "yarı yapılandırılmış görüşme" tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, görüşmeyi gerçekleştiren araştırmacı görüşme sorularını önceden hazırlar ve bu soruları görüşme formuna yazar, bunlara ek olarak da görüşmenin durumuna göre ek sorular sorabilir ve soruları cevaplayan bireylerden yanıtlarını detaylandırmasını isteyebilir (Bogdan ve Biklen, 2007; Patton, 2002). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği yapılandırılmış görüşmeler kadar sert değil, yapılandırılmamış görüşmeler kadar da serbest değildir, ikisinin ortasında bir yerde yapılandırılmıştır (Karasar,1999). Buna göre yarı yapılandırılmış görüşmeler de sorular görüşmenin öncesinde hazırlanır ve görüşme sırasında görüşmenin durumuna göre soruların yerleri değişebilir ya da araştırmacı yeni sorular ekleyebilir ya da çıkarabilir. Bu çalışma için hazırlanan sorular da gerekli uzman görüşleri alınarak düzenlenmiş ve hazırlanmıştır.

Görüşme soruları hazırlanırken ilk önce konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Sonrasında iki uzmandan görüş alınmış ve üç öğretmenle ön uygulama yapılarak alınan geri bildirimlerin neticesinde soru formuna son hali verilmiştir.

Katılımcıların uygun gördükleri saatlerde ve yine kendi istedikleri yerlerde ziyaretlerine gidilmiştir. Buralarda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme ortalama 20 dakika sürmüştür. Hazırlanan görüşme sorularının yanında, bu araştırmanın amacına uygun katılımcıları konuşturmak, bilgilerine başvurmak, daha fazla derinlemesine bilgiye ulaşmak için ek sorulara da başvurulmuştur. Katılımcılardan izin alınarak, verilerin kayıp olmaması adına, ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ses kaydı alınan katılımcı öğretmenler, görüşme esnasında sorulara verdikleri yanıtlar hiçbir ekleme ya da eksiltme yapılmaksızın word belgesine aktarılmış, her bir katılımcıya ait konuşmalar ve bilgiler,

sistemli bir şekilde numaralandırılmış, oradan da yazıya geçirilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen veri ve bilgiler, betimleyici bakış açısına göre analiz edilmiştir. Betimsel analizin amacı, görüşmeler ve gözlemler sonucunda elde edilen her türlü bilgilerin, verilerin toplanıp, düzenlenip, açıklandıktan sonra okuyucuya iletilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırmacıların Rolü

1. Araştırmacı, yüksek lisansını ve profesörlüğünü Türkiye’de, doktorasını ABD’de tamamladığı için yaşadığı bu süreçte öğretmenlerin her iki ülkede de yaşadıkları her türlü problemleri gözleme fırsatı bulmuş, yaşanan problemlerin özellikle günümüz koşullarında zorbalık konusuna girdiğini tespit etmiş, tüm bu tespitler sonucunda da öğretmenlere karşı yapılan zorbalıkları araştırmaya karar vermiştir.

2. Araştırmacı ise, MEB’e bağlı birçok okulda görev almış, görev aldığı bu okullarda çok çeşitli zorbalık konularıyla karşı karşıya kalmış, ayrıca çevresinde gelişen birtakım sorunlara da şahitlik etmiştir. Yaşadığı bu olaylar sonucunda öğretmenlere karşı yapılan zorbalıkların arttığını ve mutlaka araştırılması gerektiğini düşünmüştür.

BULGULAR

Bu başlık altında araştırma ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgular görüşme soruları kapsamında analiz edilmiştir. Araştırmanın görüşme sorularına uygun olarak bulgular 5 alt başlıkta incelenmiştir.

Zorbalık Kavramının Tanımına İlişkin Bulgular

Elde edilen veriler görüşme sorularına göre analiz edilmiştir. Buna göre çalışma grubundaki öğretmenlere ilk olarak “Zorbalık kavramını nasıl tanımlarsınız?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar araştırmacılar tarafından analiz edildiğinde katılımcıların zorbalık kavramına 1. Psikolojik ve fiziksel şiddet, 2. Baskı, 3. Kişiliğini yok sayma ve 4. Kötü davranışlara maruz bırakılma şeklinde sıraladıkları görülmektedir. Katılımcıların verdikleri cevaplara ilişkin tablo aşağıdadır.

Tablo 2: Katılımcıların Zorbalık Kavramına İlişkin Algıları

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Psikolojik-Fiziksel Şiddet	6	30	“Her türlü şiddet zorbalıktır ama en çok psikolojik ve fiziksel şiddet zorbalıktır.”(Ört5)
2	Baskı	5	25	“Kişi üzerinde yoğun baskı kurmak zorbalıktır.”(Ört3)
3	Kişiliğini Yok Sayma	5	25	“Aklıma ilk gelen bireyin kişilik haklarını yok sayma durumudur.” (Ört1)
4	Kötü Davranışlara Maruz Bırakılma	4	20	“Başka bir birey ya da topluluk tarafından kötü davranışlara maruz kalma zorbalığın tanımıdır.” (Ört9)
Toplam		20	100	

Tablo’2 de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerin zorbalık kavramına ilişkin görüşleri, %30 oranında psikolojik ve fiziksel şiddet, %25 oranında baskı, %25 oranında kişiliğini yok sayma, %20 oranında ise kötü davranışlara maruz bırakılma şeklinde sıralanmıştır.

Zorbalık Kavramı Yerine Kullanılan Kavramlara İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci görüşme sorusu “Zorbalık kavramı yerine hangi kavramları kullanmayı tercih edersiniz?” şeklindedir. Bu soruya ilişkin cevapları analiz edildiğinde katılımcılar zorbalık kavramı yerine, 1. Baskı, 2. Şiddet, 3. Dayatma, 4. Tehdit ve 5. Mobbing kavramlarını kullandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplar aşağıdaki tablodadır.

Tablo 3: Katılımcıların Zorbalık Yerine Kullanılacak Kavramlara Yönelik Algıları

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Baskı	8	40	“Zorbalık kavramı yerine baskı kelimesi kullanılabilir.” (Ört4)
2	Şiddet	4	20	“Bence bu kavram şiddet kavramıyla bütünleşmiştir.”(Ört6)
3	Dayatma	3	15	“Zorbalık eşittir dayatma.” (Ört2)
4	Tehdit	3	15	“Tehdit sözcüğü benim için zorbalığın diğer adıdır.”(Ört8)
5	Mobbing	2	10	“Zorba kavramının yerine ben mobbing kullanabilirim.”(Ört10)
Toplam		20	100	

Tablo 3’te görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerin zorbalık kavramı yerine kullanılacak kavramlara ilişkin görüşleri %40 oranında baskı, % 20 oranında şiddet, %15 oranında dayatma, %15 oranında tehdit ve %10 oranında ise mobbing şeklinde kullanmayı tercih etmişlerdir.

Öğretmenlere Yapılan Zorbalıklara İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü görüşme sorusu “Öğretmenlere karşı yapılan zorbalıklar nelerdir?” şeklindedir. Elde edilen cevaplar analiz edildiğinde araştırmaya katılan öğretmenlere yapılan zorbalıklar, 1. Mobbing, 2. Veli dayatmaları, 3. Saygısızlık, 4. Baskı ve 5. Yalnız bırakılmak şeklinde sıralanmıştır. Bu cevaplara ilişkin tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 4: Katılımcıların Öğretmenlere Karşı Yapılan Zorbalıklara Yönelik Algıları

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Mobbing	8	23	“Çok fazla mobbing davranışlarına maruz kalıyoruz”(Ört9)
2	Veli Dayatmaları	7	20	“Günümüzde velilerin davranışları, konuşma biçimleri bizleri oldukça zorlamaktadır.(Ört1)
3	Saygısızlık	7	20	“Öğrencilerin davranışları saygı boyutlarını çoktan aşmış, öğretmenleri rencide etmeye kadar gitmiştir.(Ört3)
4	Baskı	7	20	“Okul yönetiminin öğretmenler üzerinde kurduğu baskı olumlu okul ikliminden oldukça uzaktır.”(Ört5)
5	Yalnız Bırakılma	6	17	“Kimi zaman okul yönetimi, kimi zaman meslektaşlarımız tarafından meslekte yalnız bırakılabiliyoruz.(Ört8)
	Toplam	35	100	

Tablo 4’te görüldüğü gibi katılımcılar, öğretmenlere karşı yapılan zorbalıklar %23 oranında mobbing, %20 oranında veli dayatmaları, %20 oranında saygısızlık, %20 oranında baskı ve %17 oranında yalnız bırakılma şeklinde ifade etmişlerdir.

Zorbalığın Sebeplerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü görüşme sorusu “Zorbalığın sebepleri nelerdir?” şeklindedir. Elde edilen veriler analiz edildiğinde katılımcılar zorbalığın sebeplerini; 1. Öğretmenlik mesleğinin itibarsızlaştırılması, 2. Okul yönetimi, 3. Veli tutumları, 4. Ekonomik zorluklar ve 5. Öğretmen yetiştirme şeklinde sıralamışlardır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin, zorbalığın sebeplerine yönelik düşüncelerine ilişkin tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 5: Katılımcıların Zorbalığın Sebeplerine İlişkin Algıları

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Öğretmenlik Mesleğinin	9	30	“Öğretmenlik mesleğinin gün geçtikçe İtibarsızlaştırılması itibarını azaltırsanız her türlü zorbalık davranışına maruz kalırsınız.”(Ört4)
2	Okul Yönetimi	7	23	“Okul yönetimiyle yaşadığımız bir olay, önetimin size karşı zorbalık yapmasına sebep olabiliyor.”(Ört5)
3	Veli Tutumları	6	20	“Haberlerde fazlaca denk geliyoruz bugünlerde, veliler okulu basmış, tam bir zorbalık davranışı.”(Ört7)
4	Psikolojik Sıkıntılar	5	17	“Bireyin psikolojik duygu durumunda sıkıntılar varsa, bu durumda öğretmene de zorbalık yapabiliyor.”(Ört3)
5	Ekonomik Zorluklar	3	10	“Yaşanılan ekonomik zorluklar, herkesi oldukça zorluyor. Bu da zaman zaman zorbalık davranışına sebep oluyor.”(Ört9)
	Toplam	30	100	

Tablo 5’te görüldüğü gibi katılımcıların, zorbalığın sebeplerine yönelik görüşleri; %30 oranında öğretmenlik mesleğinin itibarsızlaştırılması, %23 oranında okul yönetimi, %20 oranında veli tutumları, %17 oranında psikolojik sıkıntılar ve %10 oranında ise ekonomik zorluklar oluşturmaktadır.

Zorbalığın Üstesinden Gelinmesine İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci görüşme sorusu ise “Bu durumun üstesinden gelmek için neler yapılabilir” şeklindedir. Araştırmaya katılan öğretmenler, zorbalık davranışının üstesinden gelinmesi için, 1. Meslek itibarı kazandırma, 2. Bakanlık çalışmaları, 3. Eğitim verilmesi, 4. Disiplin yönetmeliğinin değişmesi ve 5. Psikolojik destek şeklinde birtakım önerilerde bulunmuşlardır. Bu soruya ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Katılımcıların Zorbalığın Üstesinden Gelmek için Yapılması Gerekenlere İlişkin Algıları

Sıra	Kod	f	%	Örnek Cümle
1	Meslek İtibarı Kazandırma	9	23	“Öğretmenlik mesleğinin ivedilikle itibarı geri kazandırılmalıdır.”(Ört10)
2	Bakanlık Çalışmaları	9	23	“Bakanlık konu ile ilgili çalışmalarını hızlandırmalı, yaşananlara karşı öğretmenin yanında olmalıdır.”(Ört5)
3	Eğitim Verilmesi	8	20	“Bu davranışları gerçekleştiren bireyler ile maruz kalan bireyler kesinlikle kurslara, seminerlere katılmalıdır.”(Ört1)
4	Disiplin Yönetmeliği Değişimi	7	17	“Zorbalık davranışı ile ilgili kesinlikle disiplin yönetmeliği değiştirilmeli, yaptırımlar artırılmalıdır.”(Ört4)
5	Psikolojik Destek	7	17	“Kesinlikle zorbalık davranışını yapan da buna maruz kalan da psikolojik destek almalıdır.”(Ört6)
	Toplam	40	100	

Tablo 6’da görüldüğü gibi katılımcılar, zorbalığın üstesinden gelinmesi için yapılması gerekenlere ilişkin görüşleri; %23 oranında meslek itibarı kazandırma, %23 oranında bakanlık çalışmaları, %20 oranında eğitim verilmesi, %17 oranında disiplin yönetmeliği değişimi ve %17 oranında ise psikolojik destek şeklinde sıralanmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Hazırlanan bu çalışma MEB’e bağlı ilkököl, ortaokul ve liselerde görev yapan sınıf ve branş öğretmenleriyle yapılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenler zorbalık kavramını psikolojik- fiziksel şiddet, baskı, kişiliğini yok sayma ve kötü davranışlara maruz bırakılma şeklinde cevaplamışlardır. Ayrıca çalışmaya katılan öğretmenler zorbalık kavramı yerine baskı, şiddet dayatma, tehdit ve mobbing kavramlarını kullandıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu kavramların tamamı zorbalık kavramının içinde bulunan, insanlar arası iletişimi tamamen ortadan kaldıran, bireyleri her yönden zorlayan kavramlardır. Besag’e (1989) göre zorbalık, gücü elinde barındıran bireylerin, çıkarlarını gözetmek için kendinden daha güçsüz ve savunmasız bulduğu bireyleri fiziksel, psikolojik, sözel vb. olarak acı çektirmesi olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda öğretmenler de zorbalık kavramını literatür ile benzer şekilde cevaplamışlar ve zorbalık kavramının insanlara zarar verecek bir sorun olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenler, kendilerine yapılan zorbalıkları sıraladıklarında ilk olarak mobbing kavramını söylemişlerdir. Mobbing öğretmenlerin karşılaştığı sorunların başında gelmektedir. Toplumumuz da birçok alanda olduğu gibi, eğitim alanında da mobbing kavramı oldukça sık olarak dile getirilmektedir. Toplumumuz da her alanda güç kültürünün hâkim olduğu görülmektedir. Aycan (2021), Türkiye’de ülke çapında ve kurumlarda var olan güç kültürü puanı ortalamasının 7 üzerinden 5,57 olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin kendilerine yapılan zorbalıklardan diğerleri ise veli dayatmaları, saygısızlık, baskı ve yalnız bırakılmadır. Bu kavramlardan veli dayatmaları da yine öğretmenleri oldukça zorlamaktadır. Velilerin bilinçsizce yaptığı davranışlar öğretmeni güç duruma düşürmektedir. Öğrencilerin saygısızlık boyutunda yaptığı davranışlar da zaman zaman okul yönetimi ya da velilerle öğretmenleri karşı karşıya getirmektedir (Patrikakou, 2008). Gelişen teknolojiyle birlikte sınıflara getirilen cep telefonları öğretmenlere karşı kullanılabilir olmuş, öğretmen ile öğrenci arasındaki ders mahremiyeti kavramını ortadan kaldırmıştır. Günümüzde görsel ve yazılı basında da fazlaca konu edilen bu konu, öğretmenleri oldukça zorlamaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin zorbalık sebeplerini: öğretmenlik mesleğinin itibarsızlaştırılması, okul yönetimi, veli tutumları, psikolojik sıkıntılar ve ekonomik zorluklar şeklinde sıraladıkları sonucuna ulaşmıştır. İlgili literatür incelendiğinde benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Günümüzde birçok mesleğin de maruz kaldığı itibarsızlaştırılma durumu öğretmenler tarafından da zorbalığın nedenleri arasında ilk sırada yer almıştır. Öğretmenlik mesleği toplumun nezdinde oldukça saygı duyulan bir meslek dalıdır (Kıran ve diğ., 2019). Ancak günümüzde gerek sosyal medya, gerekse öğrenci ve veli davranışları bazında öğretmenlere karşı yürütülen birtakım itibarsızlaştırma durumları yaşanmaktadır. Yine okul yönetimi ile veliler tarafından maruz kalınan birtakım davranışlarda zorbalığın nedenleri arasında sayılmıştır. Öğretmeni zor durumda bırakan bu tarz davranışlar öğretmenlere psikolojik sıkıntılar da yaşatmaktadır. Psikolojik olarak sıkıntıya giren birey ise hem çevresine hem de kendine büyük zararlar verebilmektedir (Aydın, 2008; Aydın ve İmamoğlu, 2001; McMahan, 2011; Rowsan, 2000; Şahin ve diğ., 2009; Yıldırım, 1991).

Çalışmaya katılan öğretmenler zorbalığın üstesinden gelmek için yapılması gerekenlerden ilkinin mesleğe itibar kazandırmak olarak aktarmışlardır. Öğretmenlik mesleği dünyanın her yerinde, kültürler, insanlar değişse bile saygı duyulması bir meslek olmuştur (Şişman, 2001). Bu sebeple öğretmenlik mesleğine sadece para kazanılan bir meslek olarak değil de insan yetiştiren, onu hayata hazırlayan, bu yolda bireye rehberlik eden bir sıfatla yaklaşılmalıdır. Yine zorbalığı engellemek adına sıkı şekilde bakanlık çalışmaları yapılmalıdır. Öğretmene zorbalık yaptığı tespit edilen kişi ya da kişiler ağır cezalarla cezalandırılmalı, bu bağlamda cezaların caydırıcılığı fazla olmalıdır. Zorbalık davranışını yapan birey, kesinlikle aynı davranışları bir daha tekrarlamaması için eğitime alınmalı, sıkı takipte

tutulmalıdır. Ayrıca disiplin yönetmeliğinin değişmesi gerekmektedir. Bu değişim mağduru korumalı, zorbaya ise katı cezalar vermelidir. Yine zorbalık davranışının üstesinden gelmek için hem mağdura hem de zorbaya psikolojik destek sağlanması gerekmektedir. Yapılacak olan bu destekle zorbalık davranışına maruz kalan kişi kendisini iyileştirecek, zorba ise davranışlarını tekrar yapmaktan kaçınacaktır.

Yukarıdaki yapılan tartışmalar neticesinde birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlar,

- ✓ Öğretmenler, birtakım zorbalık durumlarına maruz kalmaktadırlar.
- ✓ Yapılan zorbalıkların başında mobbing gelmektedir.
- ✓ Günümüzde gelişen teknolojiyle birlikte öğrencilerin de öğretmenlere karşı zorba davranışlar sergilediği görülmüştür.
- ✓ Zorbalığa maruz kalan öğretmenler, psikolojik olarak çeşitli sıkıntılar yaşamaktadırlar.
- ✓ Yaşanılan bu durumlar, öğretmenlik mesleğinin itibarını zedelemektedir.
- ✓ Bakanlığın konu ile ilgili çalışmalarının oldukça az olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın bulgularına dayanarak birtakım önerilerde bulunulmuştur. Bunlar,

- ✓ Öğretmenlerin maruz kaldığı zorbalık durumları ivedilikle çözüme kavuşturulmalıdır.
- ✓ Mobbinge maruz kalan öğretmen üst mercilere başvurarak çeşitli tedbirler alabilir, gerekli durumda mahkeme sürecini başlatabilir.
- ✓ Çeşitli şekillerde zorbalık davranışını yapan bireyler, yasal düzenlemelerle sınırlandırılabilir.
- ✓ Zorbalığa maruz kalan bireyler, psikolojik olarak desteklenebilir.
- ✓ Bakanlık, konu ile ilgili yasal düzenlemelerini genişletebilir.
- ✓ Zorbalık davranışını yapan bireylere, çeşitli eğitimler verilebilir.

Sonuç olarak öğretmenlerin çeşitli zorbalıklara maruz kaldığı tespit edilmiş, tespit edilen bu zorbalıkların ivedilikle çözüme kavuşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Aksi halde gerek sınıf içinde gerekse sınıf dışında öğretmenlerden beklenen performans oldukça düşük olacak, bu da çocukların hem akademik hem de sosyal başarılarına yansiyacaktır.

KAYNAKÇA

- Ayaş, T. (2008). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4(8), 206-214.
- Aycan, Z. (2021). *Yeni Nesil İçin Liderlik* (1. baskı). Doğan Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2008). *İş yaşamında stres* (3. baskı). Pegem Akademi Yayınları.
- Baker, C., Wuest, J. & Stern, P.N. (1992). Method slurring: the grounded theory/ phenomenology example. *Journal of Advanced Nursing*, 17(11), 1355-1360.
- Besag, V. E. (1989). *Bullies and Victims in Schools*. Milton Keynes, England: Open University Press.
- Bogdan, R. C. ve Biklen, S.K. (2007). *Qualitative research for education* (Fifth edition). Boston: Pearson Education.
- Buluç, B. (2005). Televizyonlarda yer alan şiddet içeren programların okulda şiddete etkisi ve şiddet önleme amacıyla okul yöneticilerinin alabileceği önlemler. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 7(14), 44-73.
- Den Hamer, A. H., & Konijn, E. A. (2016). Can emotion regulation serve as a tool in combating cyberbullying. *Personality and Individual Differences*, 2(102), 1-6.
- Güven, M. ve Dönmez, B. (2002). Ortaöğretimde Görev Yapan Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Okul Güvenliğine İlişkin Algı ve Beklentileri. *Yaşadıkça Eğitim*, 5(74), 60-64.
- İşık, H. (2004). Okul güvenliği: Kavramsal bir çözümleme. *MEB Dergisi*, (164), 1-10
- Jasper, M. A. (1994). Issues in phenomenology for researchers of nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 309- 314.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kıran, A. B. ,Durmuş, E. ve Sucu, N. N. (2019). Öğretmenlik Mesleğinin İtibar Kaybı Nedenleri Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER)*, 4(1), 8-13.
- Miller, S. (2003). Analysis of phenomenological data generated with children as research participants. *Nurse Researcher*, 10(4), 68-82.

- Nansel, T.R., Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., SimonsMorton, B. and Scheidt, P., (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285(2), 2094-2100.
- Olweus, D. (1999). Bullying prevention program. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence, Institute of Behavioral Science, University of Colorado at Boulder.
- Olweus, D. (1978). Peer Harassment in School.
- Silman, F. (2007). *Sınıf içi İletişim*. Grafiker Yayıncılık.
- Stephens, R. D. (1995). “*Safe schools: A handbook for violence prevention. Bloomington*”, IN: Nationa Educational Service.
- Şişman, M. (2001). *Öğretmenliğe Giriş*. Pegem A Yayınları.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (Third Edition). California: Sage Publications.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Patrikakou, E. N. (2008). *The power of parent involvement: Evidence, ideas, and tools for student success*. Academic Development Institute, DePaul University.
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler Ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 531-562.
- Tezcan, M. (1981). *Eğitim Sosyolojisine Giriş*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Wong, D. S., Chan, H. C. O., & Cheng, C. H. (2014). Cyberbullying perpetration and victimization among adolescents in Hong Kong. *Children and Youth Services Review*, 2(36), 133-140.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

- <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/ogretmenlerin-yarisi-siber-zorbalik-magduru>
- <https://sozluk.gov.tr>
- <https://www.questionpro.com>